

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Masa' be-'erets ha-qedem

Deinard, Ephraim

Presburg, 643 [1882/1883]

השחא אל וויצ ןעמל!

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-11815](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-11815)

יהי שמו מבורך לעולם, וגם המשכיל ה' שטיינהארט, המורה שפת עבר בבית הזה עושה מלאכתו באמונה. ולוא עמד בית הת"ת תחת השגחת שני האנשים הישרים האלה, כי עתה לא הוליד הרשי משחית כתלמידי הרבנית מבריסק, ולא יצאו משם ריקים מתורה וחכמה כאשר עד היום.

באחד הימים בקרתי את בית הכנסת להקראים הבנוי במערה עמוקה. הבית הוא קטן מאוד, ועל קירותיו מצאתי שירים ופזמונים מעשי ידי פיר-קאוויץ. שאלתי את פי רב הקראים כמה מספר בני אמונתו בעיר הקדש? והנה רק שלש משפחות נמצאות שמה, והשתוממתי כי אמת נכון הדבר, כי עד היום לא הצליח להם לאסוף עשרה אנשים בירושלים. אף כי חשובה ירושלים בעיניהם מאד, ומרבים המה לעלות אליה, אכן פליאה היא ותהי לחידה.

למען ציון לא אהשה!

מכל המון המאמרים והמכתבים אשר נדפסו במ"ע שונים על דבר הכריבות והקטטות ועלילות הרשע על אדמת הקדש, לא התעוררו אחינו יושבי רוסיא לתת לב למצב אחינו בארץ הקדושה עד השנה הזאת, ומבלי להפריז על המדה, עלינו להודות כי הס' "ארץ צבי" הנדפס "בהשחר" הוא עורר את בני ישראל ברוסיא לשים לב על הדבר הזה, יען כל קורא מבין חוזה בו דברים כנים ואמתים וחדשות אשר לא שמעה אזנו כעולם מכל השערוריות אשר תעשינה בערי יהודה, עד כי כל קורא ידמה לראות את כל הנעשה שמה כבראי, כמו כל המחזה הוא לנגד עיניו, כי על כן על כל איש דעת לתת תודה להמחבר* הנכבד כותב הספר הנזכר, אשר גלה לנו חדשות ונצורות כאלה, וביחוד על דבריו המתאימים עם האמת והצדק. אחשוב למשפט כי לי הצדק להעיד על אמתת דברי הספר הזה, באשר רבות ראיתי ושמעתי פה בירושלים וכן בערים אחרות בארץ הקדושה אשר עברתי בהן.

בשובי ליפו מירושלים העירוני איזה אנשים כי העגלון ה' בן ציון אשר הובילני על עגלתו מירושלים הוא גם הוא היה למטה זעם ביד הנבל אברהם יוכל, אשר עזר על ידו לדעה; וכאשר שאלתיו אם קרא את הס' ארץ צבי? ענני כי יודע הוא את הכל והודה לי כרגע כי כל דברי הספר כנים ונאמנים, ואמנם גם אותו משך אברהם יוסיל בחבלי שוא ויהי אחד מבני חברתו כל עור אשר לא ידע את ערמתו, ויהי אך ראה כי נבל הוא ומרצה, נער כפיו ממנו ויעזוב את עיר מושבו ויבוא לשבת ביפו, ובהיותו נוהג בעגלה טוב לו עתה מאז.

בעברי דרך ביירוט ראיתי איש צעיר לימים ושמו זיידע, אשר נאלץ

* הוא המשכיל הנכבד המנוח מו"ה מנחם מענדיל ז"ל טלזענסק אשר

לנוס מצפת מתגרת יד הרבנים והממונים אשר עלו כשוואה על ביתו ויגזלו ממנו את כל אשר לו וישאירו אחריהם רק ארבעה קירות ריקים, ואת אשתו לקחו ממנו וישלחוה להוריה באירופא ביד חזקה. האיש הזה הוא אחד מחללי הרבנים בצפת, הנזכר בהשחר חוב' ב' שנה זו, והנה אחרי כל אלה אל יחשוב הקורא כי יודע הוא את כל הנעשה על אדמת ישראל, חלילה! ברור הדבר כנכון היום כי עוד כאה ספרים כאלה (ארץ צבי) לא יכילו לספר את כל תועבות הרוצחים הקדושים בארץ יהודה, והסבה לכל השערוריות הנעשות שמה היא רק החלוקה הארורה, אשר מנפש עד בשר תכלה ביושבי ארץ הקדושה. וזאת לדעת כי רוב היהודים בטבריה, צפת וחברון הנם חסידים מכתות שונות, אשר כל כת תתהלל באליה ורבה הקדוש כי אין כמהו בכל הארץ, וכל הקדושים זולתו אך פסילי עין ואבן המה, ובארץ הזאת אשר אין לה כל משפט ממלכה וממשלה, ואיש את רעהו יבלע חיים ודמים אין לו, נקל לדעת כי פה מצאו החסידים כר נרחב להתהלל ולהשתגע כאות נפשם, וביחוד בצפת, אשר מספר תושביה היהודים שוה הוא כמעט למספר היהודים בירושלים, שמה תגדל דעתם עד אין קץ. ואם אמנם לא הייתי בצפת, אבל די לי לשפוט מוזאת אשר ראיתי מאחיהם החסידים בחברון. בערב יום הששי הלכתי להתפלל בלויית המשכיל הגביר ה' ישראל בלום מקערטש והמשכיל ה' פייביש לילענבלום לבית תפלתם. בית התפלה הוא בחדר מעון משפחה אחת קטן ודל, אשר על זאת אספו רבבות אלפי כסף באירופא ומשולחים הלכו לכל קצוי תבל להצליחם אם רק יזילו זהב מכיסם לתכלית בנין ביהכנ"ס בעיר הקדושה חברון אשר שם תנוחנה עצמות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב במערת המכפלה, וזה הוא בית התפלה אשר בנו. אם אמנם כבר עמד הבית הקטן הזה על תלו זה שנים רבות, ורק בעד הרבבות אשר אסף המשלח נדב בטובו חדר אחד להתפלל בו, אף כי הוא ובני ביתו יגורו בו. באמצע התפלה יצאו אנשים רבים לחדר הקרוב אל חדר התפלה, הוא הדר המשכב לבעל הבית, ויחלו לדיב איש את רעהו בחזקה על דבר ענין הנוגע לכסף. וכה רבו עד אשר כלו להתפלל. ובעוד אנחנו משתוממים לראות כי חסידים קדושים במקום קרוש ובעיר קדושה, אין אלהים כל מומותם, להתפלל בעת התפלה, והנה איש צעיר לימים כבן חמש עשרה שנה אחו בזקן איש שיבה ויניעוהו הנה והנה בשחוק פרוע, וכה אמר אליו: "האם מצאה האשה הצעירה הזאת, העומדת פתח הבית, חן בעיניך? הגידה לי ואדבר בך נכבדות באזניה עד אשר תהיה לך לאשה." דמי רתחו בקרבי לראות עזות נמרצה כזאת, ואשאל אורות האיש הזקן מי הוא? והנה הגיד לי כי זה הוא הגביר הנכבד הנודע ר' בנימין חלפן מווילקאמיר, אשר בא הנה זה לא כביר אחרי אשר נשרף ביתו וכל רכושו בשנת תרל"ח, אשר אז עלתה כל העיר על מוקדה, ואחרי כן מתה עליו אשתו ובנו היקר, עד אשר נשאר כערער בערבה, כי על כן חשב למצוא תנוחות לנפשו הנהלאה

לבלות שארית ימיו בתורה ועבודה על ארמת הקדש. האיש הנכבד הזה בעמדו על גפי מרומי ההצלחה הצטיין בנדבת לבו, וידו היתה פתוחה לדל, ורוב עסקיו לא מנעוהו מיהנות בתורה תמיד, ופה בחברון הנהו האחד בכל העיר ההוגה בתורה יומם ולילה ורבר אין לו עם אדם, בעוד אשר כל יושבי העיר כמעט יבלו בהבל ובבטלה ומיהם; ומלבד איש צעיר לימים, שמואל יונה שמו, אשר כשארלאטמן או כמישנע נראה לו, אשר עליו ספרו נפלאות כי יודע תורה הוא, הנה רבם ככלם הנם בורים גמורים, כי על כן ישנאו תכלית שנאה את הישיש הנכבד ר' בנימין חלפן אשר לא יתערב בחברתם וכל ימיו יבלה בתורה תועבת החסידים.

בירושלים גדלה מאד צעקת המון העם על הרבנים והממונים ועל הקאנוזל העסטרייכי העוזר על ידם לרעה. אפס מביני דבר הראוני לדעת כי מקור הרעה הוא בהממונים היושבים ברוסיא, והממונים בירושלים הנם רק כחומר ביד היוצר בידיהם. הממונה ברוסיא בשלחו לאה"ק אלף כסף, יצוה במכתבו לחלק מזה שני אלפים ולשלוח לו שטר קבלה על שני אלפים, למען יוכל להראות כי אמנם שלח שני אלפים. והממונים באה"ק נאלצים לשמור מוצא שפתיו אף כי יודעים המה ברור כי עוד אלף כסף שכח בכיסו, ובראותם כי הארון הרוסי רב החסד הרואג לשובת עניי אה"ק בכל צדקתו לא יכהו לבו לגנוב מכסף הקדשים, ימצאו היתר לעצמם מקל וחומר, יען גם הם (הממונים) המה מכלל העניים הלוקחים מכסף החלוקה; ונוסף לזה הלא המה העוסקים בצרכי צבור, ומדוע לא יהנו מן הכסף הזה יותר מיתר העם? הן אמת כי לוא שאלו את פי הצדק והיושר, כי עתה לא ציו עליהם לקחת חלקם בחלוקה, יען רבם הנם עשירים, ומהם גם עשירים גדולים; למשל לוא לא לקח ר' רפאל דיין בצפת חלק מן החלוקה, גם אז לא גוע ברעב יען והכנסה מעשרים ושמונה בתים גדולים וטובים אשר לו היה להאכילו ולהשקותו עד לשבעה, ומה גם כי הבתים האלה אשר מחירם עולה להון רב לא נחל מאבותיו, ובהיותי עוד כבדת ארץ גדולה רחוק מצפת שמעתי כל אבן מקירות בתיו צועקת "משור עניים!" וכן גם הצדיק שנייאר-זאהן נכד הצדיק מליובאוויטש הממונה על החלוקה בחברון, אשר בנה לו זה לא כביר בית אבנים מארבע מכפלות, אשר מחירו עולה ער ארבעה אלף לירא (40.000 רוב"כ), מלבד את אשר נשאר לו בכיסו, גם הוא כבר דאג לאחרית בניו, ומה גם לאחרית בתו . . . . כנודע לכל . . . . אפס הממונים חכמים המה ממנו, המה לא את פי הצדק ישאלו כי אם את פי הרבנים היודעים רק להורות דיני איסור והיתר שאסור לכל איש ישראל ללמוד לשון וספר, ומותר לעשות כל תועבה בשם ד', רק לבל תאבד ממשלתם על רוח וגו המון העם; ונפלא מאד כי גם איזה מהקאנוזולאטמן נוצרים מלידה ומבטן, אשר מעולם לא למדו בחדר אחד את הרבנים והממונים אצל ר' שמעיה המלמד, גם המה יודעים בעל פה הלכה למעשה כאחד הגאונים

הצדיקים מה לאסור ומה להתיר, וגם המה יקבלו תלוקה גדולה כאחד הקדושים, אחרי אשר הרבנים סמכו את ידיהם עליהם כי ראויים המה להורות הוראה בישראל על אדמת יהודה. ורק כיוצא מן הכלל הזה הוא השר הנכבד הגענעראלקאנזול הרוסי אשר ידיו לא נגעו בדמי עניים, אחרי אשר מכל המון היהודים הרוסים אשר באו להשתקע בארץ הקרושה עוד לא פנה איש אליו, בחשבם באולתם לצאת מאפלה לאור גדול, אם ישליכו מעליהם עול ממשלת רוסיא, כי על כן ברגע בואם על האדמה הזאת יקבלו עול ממשלת תוגרמה. אפס אחרי עבור זמן מה יוכחו לדעת כי טעו בחשבונם וינחמו באחריתם, אבל כבר אחרו המועד, אחרי אשר רק שם ממשלת תוגרמה נקרא על הארץ הזאת בפי הדיפלומאטיע, אבל באמת רק צל ממשלתה עליה, והמושל האמתי עליה הוא „אנרוף רשע“, ומה צדק הרב המו"ל באמרו (השחר חוב' ב') כי „כמקוה מי רפש אשר השרצים הגדולים יבלעו את הקטנים מהם תִּרְאֶה הארץ הזאת.“ ואלה אשר חדשים מקרוב באו בראותם כי ממשלת תוגרמה* לקנה רצוין היא, ינוסו אל הקאנזול הרוסי לעזרה, אבל הוא לא יקבלם עוד תחת חסות ממשלתו, אחרי אשר כבר יצאו מרשותו בראשית בואם, ואז אוי אוי להם, ואם תאונה להם רעה מידי עושקיהם עליהם לקפוץ פיהם ולשאת תלאותיהם בדומיה, כי אין איש אשר יגן עליהם, והקאנזולען מעסטרייך ובריטניא הלא כים אחד להם עם הממונים. ואם יהיין אחד מעבדי הממשלות האלה להביא משפטו לפני הקאנזול על הרב או הממונה אז יגרשהו בחרפה ועוד יחלך עליו אמים כי ימחה את שמו מספר עבדי ממשלתו ואז יאבד רחך.

המסיתים מלאנדראן מצאו כר נרחב לעלילותיהם בירושלים. כסף כאפר יפורו על בתי הספר אשר יסדו בעד עניי בני ישראל הקטנים, וכן יש להם בית ספר למלאכה בעד הגדולים; ובהיותי בבית ה' שיק ראש בית המלאכה, ראיתי רבים מבחורי ישראל האוכלים על שלחנו ואלה המה אשר המירו כבר את דתם, כן ישלחו רופא חכם לכל איש יהודי הדורש עזרתו וגם רפאות תעלה יתנו חנם, מלבד בית החולים אשר להם, אשר שמה יבואו המונים המונים מבני יהודה, ובעברי איזה פעמים לפני פתח בית החולים נעויתי משמוע את הקולות והצעקות מיאות חולים אשר איש את רעהו ירחקו לבוא ראשונה; וזאת לדעת כי מספר החולים בירושלים גדול לעמת כל ערי התבל, לרגלי המחלות השונות השוררות שמה, וביחוד מחלת הקדחת שיפוס ודלקת המוח, כי על כן נקל להמסיתים לצוד את האמללים ברשתם באמצעים כאלה. ובאמת אין עיר בכל הארץ אשר ימצאו בה המון כמירי דת כבירושלים, עד אשר אל כל אשר תעיף עין תפגוש באיש יהודי אשר המיר

(* מובן מאליו כי כל זה הוא רק בירושלים, אבל הקולוניסטים העומדים תחת ממשלת תוגרמה טוב להם מאד, והדברים עתיקים.

דתו. אפס אם יפלא הדבר בעיניך הקורא, איך יתכן כי הרבנים יביטו על זאת ויחרישו! בעיני לא יפלא, ואתה הט אזנך ושמע: זה לא כביר יסרו אחינו כאשכנזי בית יתומים בירושלים, ועל פי הפראגראמא אשר עשו יכלו לקבל להנך רק ששה נערים מבני האשכנזים. לראש בית היתומים הפקד החכם המהלל הדר. הערצבערג (נודע על ידי ספרו המפואר "יודישע פאמיל-ליענפאפיערע" אשר אדותיו כתב הי סמאלענסקן את מאמרו "לכל זמן" בהשחר שנה ד'), הנודע לכל לאיש יקר ונכבד אשר יתנהג ע"פ תורת ישראל לכל חקותיה ומשפטיה, אפס יען כי כל איש ידע מראש כי לא יתנהו הרבנים הצדיקים לתת את בניו ללמוד לשון וספר, ע"כ נשאר בית היתומים ריקם, מלבד איש זקן שואב מים הרחיב עזו בנפשו לתת אחד מבניו הרבים על יד הדר. הערצבערג, ויהי כאשר שמע הרב מכריסק את דבר הנבלה הגדולה הזאת, וישלח לקרוא את הזקן ויתן עליו בקולו כי ימחר לקחת את בנו מבית היתומים, ואם לא, אז מרה תהיה באחרונה. ראשית דבר יצוה לשבור מטה לחמו לבל יביא עוד מים לביהכ"נס כאשר עשה עד כה, ואח"כ יחרימיהו מקהל הגולה. האיש האמלל בכה ויתחנן כי בניו רבים לו והוא עני מדכא אשר אין לאל ידו להנך את בניו אף לא להאכילם לחם יבש, אפס שערי רחמי הרב ננעלו ולא נעתר לו בשום אופן, כי לא לגאון בישראל לדעת רחם. אכן הרבניות רבת הלב הנודעת לתהלה בכל ארץ רוסיא ע"י צדקתה ובור לבבה . . . . נכמרו נחומיה על האמלל ותען ותאמר אליו: "לך תנה את בנך על יד המיסיונארים ולא אל בית היתומים יען אם יעזוב את אמונתו או לא לנו הוא עוד, תחת אשר אם ילמוד דעת יסיר אחרי כן לב צעירים אחרים מבני ישראל." ואני לא אדע בעניי אם השיב לה האמלל אלף תודות בער עצתה הטובה, אך זאת אדע כי נאלץ להשיב אליו את בנו מבית היתומים, ועתה קבל הדר. אל ביתו נערים מבני הספרדים נגד חקי הפראגראמא.

הנה כי כן לא יפלא עוד אם רבו יושבי ירושלים להמיר כבוד אלהי ישראל. ענים הנורא מצד אחר, ולחץ היעזואיטים כהצד השני ירחום למדחפות באין כל תקוה להעמיד רגלם במרחב. וכל עוד אשר לא יעשו סדרים חדשים בהחלוקה באופן אשר לא תוכל להיות מטה זעם בידי הממונים הרשעים והרבנים הצדיקים כל עוד אשר לא תהיה כזאת, אין כל תקוה להיטיב מצב המון העם. ובאזני שמעתי מפי אחד הממונים, אשר העיז פניו להגיד בפני לאמור: "אך לשוא תעמלו אתם יושבי אירופא לכונן פה בתי ספר או קולוניות לעבודת אדמה, ובכלל איזה סדרים חדשים כאיזה מין שיהיו, כזאת היו לא תהיה לעולם. ואנחנו כאשר עשינו עד כה כן נעשה גם להבא, הלא לאצילי בני ישראל בצרפת בריטניא ואמעריקא אין כל צדקה לעשות פה סדרים חדשים, יען לא מנדבת ידיהם אנו חיים, כי לא ישלחו כסף, לטובת החלוקה, ואם כן נשארו רק אחינו הישרים ברוסיא

"השולחים באמת כסף רב, אבל המה לא ידרשו ולא יבקשו לעשות חדשות
"בארץ הקדושה, כי על כן אף אם תציגו רגל אחת בשמים והשנית על
"הארץ לא יצלה לכם רודפי חדשות לעשות מאומה." הנה כי כן שמעתי
שם החברה הקדושה "כל ישראל חברים" מנאץ בפיו רבים מהצבועים האלה,
ולא יבושו להרף ולקלל את השר מונטיפיורי בראש כל חוצות, יען כל
הכסף הרב אשר הוציא בארץ הקדושה לא נתן על ידם. והנה מדוי דברי
אודות מונטיפיורי עלי להשמיע כי אם לא צדקו הצבועים הנוכלים בזאת
אשר יקללו את האיש הנכבד הזה, אשר לבו אך טוב לישראל, אך כפי
אשר הורוני לדעת אנשים ישרי לב נצדק אם נתלונן עליו כי בכל הכסף
הרב אשר הוציא באה"ק לא הביא כל תועלת ליושבי הארץ הזאת. ואם
אמנם כל איש יוכל לעשות בכספו ככל אשר תאוו נפשו ויוכל גם להשליכו
בנהר ואין כל צדקה לרעהו לבקש ממנו חשבון על מעשיו, אבל ביגיע
זרים לא היה לו למונטיפיורי לעשות כאדם העושה בשלו. ההון הרב אשר
הניח אחריו הנדיב ר' יהודה טורא ז"ל מנוי-ארלעאנס לטובת אחינו האמללים
באה"ק לקח מונטיפיורי ובנה כימנו בית גדול למשכן שש עשרה משפחות
מחוץ לחומת ירושלים, אשר מחירו לא עלה יותר מחמישית סך הכסף,
מלבד אשר שמו הבונים והממונים בכליהם. ומי נהנה מן הבתים האלה
יותר מאיזה חרשי משחית חברי הצבועים? בעוד אשר בכסף הזה נקל היה
לו ליסד קולוניא טובה ורחבה בעד משפחות רבות, קנה בית וכן גדול אצל
יפו ויתן אותו על יד אחר הממונים, בתנאי אשר ה' יהיה לטובת
העניים. והנה לא לבד כי אין כל רוח אף קשיטה אחת במשך שנים רבות
כי אם עוד עליו לשלם להאיש היושב בבית ההוא כשבעים לטרא
סטערלינג (700 ר"ב) בכל שנה ושנה. בעוד אשר נודע לכלם כי הגנים
ביפו ישאו פרי למרבה, ולא יאמן כי קללת אלהים רובצת רק על הגן הזה,
תחת אשר כל הקולוניסטים סביבו יעשירו עשר רב. כסף לרוב הוציא לבנין
בית הרחים ויתן אותו על יד אחר מעושי רצונו ויתעשר עשר רב, הנה כי
בן על כל אלה הצדקה לכל איש להתלונן עליו כי הוציא הון רב מכסף
הקדשים לא לעזר ולא להועיל, מלבד אשר הביא נזק לא מעט להרמת
קרן ישראל, יען הרבנים והצבועים יראו עליו באצבע לאמור: האו נא את
השר מונטיפיורי כי בכל אהבתו לארץ הקדושה ומכל הכסף אשר הוציא,
לא עלה על לבו ליסד בתי ספר או לעשות איזה חדשה בארץ, ובמה
התקדם אתם הנאורים יותר ממנו? ובהיותי בלוית המשכיל ה' בלום בבית
הרב ר' שמואל סלאנט בחוה"מ סכות, הגיד לי הרב הזה כפה מלא כי
פעם אחת שאל אותו מונטיפיורי, מה היא הסכה אשר היהודים באה"ק לא
יחפצו ליסד בתי ספר, האמנם אסורים המה מן התורה? והוא (הרב)
חזה את דעתו כי לא נכון ולא נחוצים המה לבני ישראל על אדמת הקדש.
אף כי אין כל איסור מן התורה, ואחרי אשר שמע מונטיפיורי מענה דיפילי.

כאמ"י כזה מפורש יוצא מפיו נענה לו בראשו כי יצדק במשפטו . . . ולמן
אז סקל יסקל האיש אשר ישמיע באזני השר ליסד בית ספר לבני הנעורים
אל אדמת יהודה. והנה אם ישאלני הקורא: הלא כבר שמענו מפי מ"ע כי
שלה מונטיפיורי מאה ל"ט סטערלינג למען יקבלו מורה שפת ערב בבית
הת"ת? ורק הקנאים שלחו לו הכסף בחזרה? ע"ז אענהו בשפת החסידים
"כידוע ליודעי ח"ן" ור"ל. מדי דברי ממוסדות מונטיפיורי אחשוב לי לחובה
לענות לכל השואלים בפה ובכתב: מה מעשה המשכיל רי"מ פינס בירושלים?
הלא זה שלש שנים וחצי למיום נסע לאה"ק, ואת שכרו יקבל משלם שתי
מאות לישראל ס"ט. לשנה, ומה עשה? ואיזה תועלת הביא במלאכותו?
השאלה הזאת אמנם שאלה גדולה היא אשר גם אני שאלתיה פעמים רבות
טרם דרכו כף רגלי על אדמת ציון. והנני יודע ברור כי אם לא אנלה לכם
סוד כמזל כעת לא תמצאו מענה על שאלתכם עד עת קץ. וזה הדבר:
כאשר אספו נכבדי לאנדאן איזה אלפים ל"ש לתכלית "ישוב ארץ הקדושה"
למוזכרת מונטיפיורי. חשב מונטיפיורי בלבבו כי יתנו את הכסף על ידו או על יד
אחד מהרבנים והממונים בירושלים אשר ישיתו לו בחלקות בכל עת והוא
יאהבם נדבה. אפס חברי הועד חשבו אחרת. הגביר הנכבד ר"ש מונטאנו
נסע לירושלים לראות בעיניו תכונת העיר ויושביה למען יתבונן על
חסרונותיה וידע במה יוכל הועד בלאנדאן לעזור לאחינו האמללים. כי על
כן בלעדי אגיד נקל להבין כי כראות כל איש ישר וחכם לב ראה גם הוא
כי טוב לשלוח איש משכיל ותמים דרך למען יקנה שדות בעד העניים
הרבים החפצים לעבוד את האדמה בכל חפץ לבב. ואת דעתו כתב על
ספר. וכן השמיע גם במ"ע יעוו. כראניק. כי לא ישרו בעיניו דרכי בני ציון
ועלילותיהם ויגלה שערוריות רבות אשר נעשו מידי הקנאים. ויהי כאשר הגיע
הדבר לאזני מונטיפיורי, שמע ויתעבר, וישם לדרך פעמיו ירושלימה בתקתו
להכתיש דברי מונטאנו. וכן היה: הרבנים והממונים כתבו מחאה נגד מונטאנו
ויתנוה על ידו, והוא הדפיסה במחברת מיוהרה בשפת עבר ובריטניא.
אחרי כן קרא הועד מלאנדאן אח ה' פינס ללכת ירושלימה. ובעברו דרך
ראמסגעט פנה אל השר מונטיפיורי אשר קבל אותו לא בסבר פנים יפות.
ויהי כאשר שאל את פינס מה בדעתו לעשות בארץ הקדושה? ענהו
בדברים ברורים כי ישמור מוצא פי משלחו. המענה הזה לא מצא חן בעיני
השר הזקן וידבר אתו קשות לאמר: עוד לא דרכה כף רגלך על אדמת ציון
וכבר תחשוב לעשות חדשות בארץ אחרי כן נתן לו 25 ל"ש מבלי דבר דבר
לאיזה תכלית הוא נותן לו כסף. ויהי כאשר שאל ה' פינס מה לו לעשות
בכסף הזה האם יחלקם לעניים בירושלים או יתנם למטרה אחרת? ענהו
השר בקצף. הכסף נתון לך. ולעניים בארץ הקדושה תמצא ידי לחלק בעצמי
ובכן לא קבל פינס את הכסף ויפן וילך. וברגע ההוא כבר נודע הדבר ע"ז
מעלעגראכיא בלאנדאן לה' מונטאנו ולאובהי מונטיפיורי. מונטאנו הורה

לה' פינס כי עשה מעשהו בהשכל ודעת. אף התפלא אך יתכן כי יהודי רומי ימצא עוז בלבבו לדבר כמו אלה את מונטיפיורי. כאשר נודע הדבר לכל קוראי "המניד"*) בעת ההיא. והנה בבוא ה' פינס ירושלימה כבר ידעו הקנאים כי מריבה נפלה בין מונטאגו ומונטיפיורי. ופינס הלא שלוח הוא במלאכות הראשון, כי על כן החלו לדרפחו בשצף קצף, בגזרות וחרמות, בזיופים ונזיפות, החריכוהו אצל כותל המערבי, קשרו חרמות על זנבות כלבים המתגוררים בראש כל הוצות וכתבו עליהם שם פינס. ועוד זה לא כביר כאשר נסע לקבל את רעיתו ובניו ביפו עיר החוף ברדתם מן האניה, שלחו איזה משחיתים תלמידי הרבנית מבריסק טעלענראמא על שם אשתו כי תמהר לבוא לירושלים "יען אשתו הכושית (היא שפחתו) ילדה לו בן". כי על כן ראה הועד בלאנדאן כי עוד לא באה העת להחל מעשהו בהר ציון. והוא מחכה עד עת קץ. . . . ופינס מפחדו על נפשו (פשוטו כמשמעו). יען ישנם כאלה החשודים גם על שפיכות דמים. עד כי נאלץ לבקש מהועד בלאנדאן כי ישלח לו קנה רובה) החליף את שמתו כעת, ויתקרב אל הרבנים אוהבי מונטיפיורי (מלבד הרב מבריסק אשר הוא שונא למונטיפיורי). ולעת עתה מחכמה עשה זאת, אחרי אשר אם כה או כה ישב בחבוק ידיים, למה לו לריב אתם ללא הועיל. ואולי יחשוב כי יצלח חפצו בירו סוף כל סוף בלי כל ריב ומצה. אשר על כן יבין כל איש דעת כי הועד יתנחם כעת על אשר עשה את החשבון בלי בעל הבית (כמשל האשכנזי). אך גם לאל ידו להושיע. כי אם ישיבו את פינס מירושלים יראה כנס מן המערכה בהרפה, וכן לדעת כי גם יד הדר. אדלער תכון עם הרבנים והוא איש סודם והוא יועיל הרבה להגת הועד. וכל עוד אשר לא יסורו המכשולים האלה מדרך הועד, אין לו כל תקוה להפיק חפצו. כן ראינו כי הבית אשר קנה ראטהשילד זה לא כבר לייסד בו בית ספר, גזרו הרבנים עליו חרם ואיש לא יהנה מן הבית ההוא. והנה זאת נודע לכל, כי רבים המה מההמון אשר בכל לב ונפש חפצו לשלוח את בניהם ללמוד דעת בבית ספר, ורק מפחדם לטובם לבל יחסר להמם כי הממונים לא יתנו להם חלקם בהחלוקה נאלצים המה לשום יד על פה. וכן נמצאים המונים המונים אשר בכל חפץ לב אבו לעבוד את האדמה אם רק חלקת אדמה תנתן להם. אך יראים המה מהממונים. אשר יתאמצו בכל עז להפר עצת אלה החפצים לייסד קולוניות בא"הק, פן להגלי הדבר הרע הזה תחדל החלוקה מקרב הארץ. ואולי יעלה על לבכם לייסד להם בית ספר כאשר יהיו חפשים מעול הצדיקים. והנה לא אוכל לעבור מזה טרם אענה תשובה ברורה לאלה אשר שאלוני בכתב ובעל פה. "הלא רוב הכסף ישלחו רק המון העם היראים. והמה שולחים בתנאי כי יעסקו רק בתורה ולא בחכמת התבל? השאלה הזאת שאלני גם

*) שנה כ"ב גליון 37. 40.

הרב סלאנט. ועל זאת הנני לענות, כי רק אלה אשר ידעו את רוסיא לפני שלשים או ארבעים שנה יחשבו כן, כי אמנם בעת ההיא לא ידע ישראל כל אשר אחר זולת התורה אשר רק בה כל חיי רוחו וכל אב חכה לראות את בנו יושב על כסא ההוראה. כי על כן לא יפלא אם דרשו כזאת מאחיהם יושבי ציון. אך העת ההיא כבר נטבעה בתהום הנשיה ואיש איש יבקש לו דרך אחרת בחיים. וגם משלוח הכסף יכביד עליהם כעת יותר. כי על כן רק מעטים נשארו מדור העבר הנותנים כסף בלב ונפש חפצה רק על תנאי כזה. ורוב העם רוח אחרת אתו. אישמע בנחמה אם לא שמעתי מפי רבים אשר שמעו או קראו כתבי עתים לישראל מהשערוריות הנעשות בארץ יהודה כי יחדלו מתת כסף. ועתה בשנה הזאת כבר נועצו בערים אחדות לאסוף את הכסף אשר ישלחו לאה"ק ולשלחם לחברת כ"ח בפאריו למען יהיו לקרן קיימת בהוסד איזה דבר טוב באה"ק. ולא יעברו עוד ימים רבים וכל יושבי ארצנו או רבם יחדלו משלוח כספם לאה"ק לא לעזר ולא להועיל. והנה הרב סלאנט הראני לדעת כי אין כל תקוה לבני הנעורים אשר ילמדו דעת בארץ הקדושה למצוא לחמם מהשכלתם, כי על כן אך למותר להם להשכיל, ואם אמנם מחוג מבטו הצדק אתו, אבל הוא כאיש אשר לא ראה את התבל טעה לחשוב כי כל היהודים הנאורים באירופא בלם המה מורים, פראפעססארים או פקירי הממלכות, ואחרי כל אלה ברור הדבר כי לוא השכילו היהודים בתוגרמה כי עתה השיגו גם פקודות בממלכה יותר מהרה מאשר נשיג אנחנו באירופא, באשר לב ממשלת תוגרמא אך טוב לישראל. ותחת אשר תקח פקידים מהנוצרים ולא רוחה יותר מהרה תבחר פקידים מבני ישראל. וכן השמיעני הרב הגדול על כל ארץ מצרים ר' יוש' ישראל בקאירא כי לוא נמצאו חכמים ומשכילים בישראל במצרים כי עתה נקל היה להם לקחת את כל פקודות הממשלה בידיהם ובא האות על זה כי כאשר מצא מושל מצרים את החכם בלום פחה (יהודי מאונגארן) נתן לו פקודה גבוה להיות שר האוצר. והמושל מושך עליו חסדו ביתר שאת מעל שריו הנוצרים. והרב ההוא בעצמו גדול כבודו מאד בעיני המושל יען איש דעת הוא וחכם לב באמת. עד כי לפעמים לא רחוקת יקראהו להיכלו להתייעץ אתו בעניני הממלכה. אך לאחינו באה"ק עוד לא באה העת להבין כי טובה חכמה אף בלי כל משרה בממלכה. והמה כאנשים רעבים ללחם ידרשו ממנו לתת להם ענף עץ חיים. כי על כן שאלה גדולה היא באמת (ברגע זה) אם נחוץ לנו לאבד אלפי כסף וליוסד למענם בתי ספר? כי אך שיהיה נהיה לצחוק אם נגיש ספר להגות בו לאיש גוע ברעב ערום ויחף בראש כל חוצות. עלינו לתת לו לחם ראשונה למען יתעודד ויקום על רגליו, והיה כאשר נראה כי רק השכלה תחסר לו, או אז נלמדהו דעת, אשר על כן לפי דעתי נחוץ לנו להתל בתקונים האלה לפי שעה:

(א) לייסד בית ספר למלאכות שונות בירושלים, צפת וטבריה.
(ב) לייסד בית מלאכה כולל בעד כל חרשי עץ העושים כלים שונים מעצי זית בירושלים, יען כנודע נמצאים כששים איש מבני ישראל העושים כלי עצי זית בירושלים, והכלים ההם העשויים במלאכה נפלאה מאד נמכרים במחיר גדול באירופא, והאומנים הנוצרים נעשרו עשר רב מזה. רק היהודים בעלי המלאכה הזאת גועים ברעב לרגלי הקאנקורעניץ ביניהם מצד אחד, ומצד השני יען אין להם מכונות למלאכתם (זולתי המכונה האחת אשר נדב האדון מונטאנו לשני בעלי מלאכה) כי על כן נאלצים היהודים לעבוד עבודת פרך ולמכור את סחורתם להנוצרים ברבע מחירם. אפס גם זאת לא יועיל להם כל עוד אשר לא ניסד חנויות בכל ערי איירופא ואמעריקא הגדולות למכור את הכלים ההם, ובאופן כזה ירבו בעלי המלאכה הזאת למאות ולחמס לא יחסר. וכן נקל להעמיד עוד מכונה לעשות כלי האבן*) אשר רבים מהנוצרים בבית לחם וירושלים ימצאו לחמס בכבוד ממלאכתם זאת. וגם כסף לא רב נחוץ לזה אחרי אשר מחיר כל מכונה הוא בערך מאה ל"ש. ודי הוא אם יקנו שלש או ארבע מכונות בעד שתי מאות בעלי מלאכה.

(ג) לקנות כבדת ארץ בקרבת יפו במחיר חמש עשרה עד עשרים אלף פראנק בעד מאה משפחות למען יטעו עצי אתרוגים במספר רב. והרבנים הגדולים באירופא יאסרו איסור לבל יעזו איש לקנות אתרוגי קארפו, אשר גם בלעדי זה השודים המה למורכבים, — למען יקנו רק אתרוגי אח"ק, וברבות הימים יתרבה מספר נוטעי הגנים עד כי משפחות למאות ואולי לאלפים ימצאו לחמס מזה. ובקולוניה כזאת יקבלו רק אנשים צעירים לימים מלאי כח עלומים. וכל אחד מהם אשר יאבה להסתפח אל הקולוניה ישליש מראש ממאה עד מאתים פראנק בתור ערבון כי לא יעזוב את מקומו. בעלי מלאכה וחסידים לא יספחו כלל לעובדי האדמה. (כאשר הורני הנסיון בעברי בקולוניות היהודים בנוף הערסאן בשנה העברה בלויית הרב החכם הנכבד ה' פ' בלומענפעלד. כי רק שתיים אלה הנה הרעות אשר מצאו את הקולוניסטים בארצנו. ואות נאמן לדברי הוא: שתי הקולוניות ראמאנאווקע וויטאמיר החדשה). ארבה ילק או שרפון כי יהיה בארץ, או אם בעל מלאכה הוא יברח כרגע לערים הקרובות אם אך לא שכת עוד את מלאכתו מלפנים. והחסיד כי יבוא בבקר לביהכנ"ס ויזכור כי חג היום לרעהו אשר קבר את

(*) ים המלח הרחוק מירושלים מסע תשע שעות (כארבעים וויערסט) ישליך על גדותיו מין אספאלט שחור ורך. והערבים יאספוהו ויביאוהו לירושלים אשר במשך שעות אחדות יתקשה ויהי לאבן. ומן האבן הזאת יעשו כלים יפים מאד להלל. האספאלט הזה נמצא גם בקרבת ניא מלח (או כאשר יכנו כותבי גלילות הארץ את המקום ההוא בשם "עיר מלח") לא רחוק מחרבות סדום.

אביו או אמו לפני שנה או שנתיים. או ישבה את התבל ומלואה, ישבה כי נחויז לו לצאת לעבודתו בשדה למהר לאסוף את תבואתו. יען פה עומדת נכון לפניו צנצנת מלאה יין צריקים. ובעיני ראיתי נשים באות לפתח ביהכניס להתחנן לבעליהן כי ימחרו לצאת השדה. והחסיד עו הנפש יקרא בקול גדול: גרשו את הארורה הזאת מפה! השליכוה! שמיטה! כי על כן לא יפלא כי בכל מקום אשר התישבו החסידים לעבוד את האדמה, תלמיה עליהם יבכיון. ומה גם בארץ הקדושה אשר חסידיה ואבי ערבות, נוראים כהררי טרף. ומה נקל להם לבלוע איש את רעהו חיים כאשר יבלע השרץ הגדול את הקטן ממנו.

ד) נכון ונקל ליסד בירושלים ובצפת בית תמחוי למען ימצאו בו לחם ותבשיל אלה אשר אין להם בית ומשפחה, אשר מספרם רב מאד, כרוב הזקנים הבאים לאה"ק רק למצוא שם קבר. ואף כי כבר נמצא רפת בקר אחר בירושלים אשר שמה יתנו רק מרק ממים עכורים (כלי לחם ובשר) לכל איש אשר זכה למצוא חן בעיני הגבאי או הממונה, ואיזה לצים יכנו את הרפת ההוא בשם בית תמחוי, אבל גם בעד המים העכורים אשר יחלקו באפם, נחויז להעני לשלם, וגם זה לחסד יחשבו אם ימכרו במחיר. ומה יעשו אלה אשר לא זכו כי ישפוך עליהם הממונה את רוח חסדו ורצונו הקדוש? אלה עצמותיהם שפוי וגרונם נחר מהלחם היבש אשר יהיה לזרא בפיו בן איירופא מחסר טעם, ולא יפלא אפוא כי גדול מאד ונורא מספר המתים בירושלים מחסר מאכל בריא. כי על כן חסד גדול נעשה אם נכונן בית מזון לכל החמון הרב אשר ימצאו בו לחם ונוזר במחיר קטן, כאלה הנמצאים בכל ערי איירופא הגדולות.

ההוצאה לכל המוסדות האלה לא תעלה להון רב כאשר ידמה כל איש בתחלה. והיוקר איננו גדול כאשר יצעקו הממונים משם למען עורר רחמים, וביחוד בכל הערים הקטנות וזולתי ירושלים כל אכל נפש וכל מלאכת עבודה היא בזול. ואם יעשו סדרים בהחלוקה, או נקל לייסד את כל הדברים הטובים אשר זכרתי ממותר החלוקה במשך שנה אחת ולא לבד כי למקבלי החלוקה לא יחסר כאומה, כי אם ישיגו עוד יותר, ובכל זאת יותר כסף רב כמאה אלף ר"כ מכוללי ארצות רוסיא לבד. ובעד סך רב כזה תמצא ידינו לפעול ולעשות תשועה גדולה לאחינו יושבי יהודה וירושלים. אפס לכל אהיה כמגזם בעיני הקורא בלי כל אות ומופת, הנני לבאר את דברי; ראשית דבר נחויז ליסד קאמיטעטע בפעטערסבורג ברשיון הממשלה ושמה ישלחו את כל הכסף מכל ערי הגוף ע"י פאסט למען לא יאכלו המשולחים את המחצית בכסף הקדשים. וראשי הקאמיטעטע אשר יהיו ישרי לב ואוהבי עמם ייסדו קאמיטעטע שניה בירושלים מאנשים תמימי דרך אשר ישלחו שמה כאירופא דוקא. בעלי מלאכה ועושי מסחר לא יקבלו מכסף החלוקה באומה. ורק בעת רעה אם יחסר לחמם רק או נכון לתמכם. לא כאשר

יתנהנו היום לתת לכל איש יושב ציון, אף כי רבים מהם יחיו וישבעו לחם גם בלעדי החלוקה ומהם גם עשירים. אשמע בנחמה אם לא שמעתי מפי אנשים רבים אשר אמרו לי כי אין חפיץ להם בכסף החלוקה, ועל שאלתי, מדוע יגזלו את העניים באמת אם אין להם חפיץ בכסף הזה? ענוני: כי לוא ידעו כי הכסף אשר לא יקחו חמה יחלק לעניים כי עתה לא לקחו. אפס בידעם ברור כי הכסף ישאר באמתחת הממונים, ע"כ יקחום לנפשם ולא יאבו להעשיר את הממונים עוד יותר. ובאופן כזה אם יחזרו מתת לאנשים כאלה ישאר רבע סך כל הכסף הנשלח ירושלימה, ואם אנשים ישרי לב יחלקו את הכסף לא יתנו להעניים כסף תוגרמה כי אם שמרי רוסיא. וכל איש יחליפם בכסף המדינה כאות נפשו וכמחיר הרובל בעת ההיא ע"פ הקורו. לא כאשר יעשו הממונים כעת בשלמם בעד הרובל שנים עשר או שלשה עשר פיאסטר בעת אשר החלפן ישלם בערו ארבעה עשר או יותר. וכן לא יעוון המחלקים לשלוח במסחר ידיהם בכסף הקדשים כאשר עשו הממונים זה לא כבר אשר למדו את מלאכת הגלבים על זקן אנשים זרים, בלקחם רבבות כסף מהחלוקה ויקנו שטרות תוגרמה בזול בתקותם להרויח כסף רב. וזאת יבין כל איש כי לוא הצליחו להרויח באמת, כי עתה נשאר הריוח בכיסם. אפס כאשר אבדו השטרות האלה את מחירם מכל וכל, ולא ביד יקחו אף במחיר קשיטה אחת, אז השמיעו כי כסף החלוקה הלך לטמיון והעניים גועו ברעב מסחר הממונים. כן נחוץ לבטל את המנהג הבזוי והשפל לשלם לכל אשה הרה בעד בן בטנה אשר לא יצא עוד לאויר העולם. ואתה הקורא בן איירופא, שער נא בנפשך את הכראה הנחמד אשר לא ראית מימך. אשה כי תהר תבוא אל חדר הממונים להראותם את בטנה העבה למען יתנו לה כסף בעד בר בטנה. והממונים הצדיקים אשר לא יגעו בכסף הקדשים אף באצבע קטנה לא יבושו לבדוק אחריה אם הרה היא ללות באמת ולא יאחרו לשלם לה. ועל פי הרברים האלה אולי יאבה הקורא לשפוט כי צדקה נפש היעזוואיטים בהרימם חסד הממונים עד לשמים. כי אמנם מי ראה או שמע כזאת מנדיבי איירופא לחלק כסף לעניים ואף גם בעד העניים הקטנים אשר לא נולדו עוד? אכן אלה אשר לא חוננו באמונה שלימה מידי אביר הטבע יחשבו אחרת, אולם עלי להשמיע מראש אופן וסדר החלוקה למען יובנו דברי כראוי. חק הוא לכל מימונה בירושלים להודיע בכל שנה להגבאי ברוסיא מספר ושמות מקבלי החלוקה, והגבאי בשלחו את הכסף ישלח לפי מספר המקבלים אשר ירבו בכל שנה. למשל הגבאי בוויילנא יתן רק 15 ר"כ לכל נפש מכולל ליטא וזאמיט. ואם בכולל הזה נמצא בשנה העברה אלף וחמש מאות נפש, שלח למענם 22,500 ר"כ. ואם בשנה הזאת רבו עד שני אלפים נפש. הנהו שולח 30,000 ר"כ. ואם יאבה המקשן לשאול שאלה גדולה באמת איך יתכן הרבר כי ישלח הגבאי כסף בשנה אחת יותר, ואולי אסף רק המחצית נגד השנה העברה? האמנם ישלח

מכיסו? על השאלה הזאת יכלתי לפטרהו בתשובה קצרה, כי ילך לשאול את פי הגבאי ולא אני, אפס מדעתי כי לא ימצא מענה בפי הגבאי אשר חק שם לו "שתיקותא בתרו" הנני נאלץ לענות למענו, כי יודע הוא ברור מספר הכסף אשר נשאר בידו משנים עברו, ובלי כל ספק לא יטעה בחשבונו, ואם יקר הוא למצוא גבאים נאמני רוח ותמימי דרך, אכן חזון עוד יקר ממנו הוא למצוא גבאים אשר לא ירעו חשבון לכלכל כיסם במשפט ובצדק. הוא אשר על כן עוד אלפי שאלות כאלה כעב תעופינה נגד הכלל הגדול "כי הגבאי יודע עת ומשפט והשבון". הנה כי כן יודיע הממונה באה"ק בכל עת אשר בן חרש יולד לציון. והגבאי מרוסיא ישלח חלקו מן החלוקה בכל שנה, אפס לפעמים לא רחוקות יקרה כי ימות הילד עודנו באבו או האשה כי תפיל, או לא ימחה מספר החיים אשר ישלח הממונה לרוסיא. ובלי ספק כבר נמצאים המונים המונים בעמק יהושפט אשר כבר נרקבו עצמותיהם וברשימת הממונים הנם חיים וקיימים, ואולי עוד הולידו בנים ובנים לבני בניהם. אפס אם ימחו המתים מספר החיים, כי אז נרויח הרבה בכל שנה. כן נכון לייסד חברה קדישא חדשה לכל תהיה עוד כמיטה זעם בידי המשחיתים לעשות תועבות איומות אשר אולי אין על עפר משלן. חק הוא בירושלים להממונה והרב לבוא כרגע לבית החולה הנוטה למות למען ירשו את נחלתו. ואם מקרה קרה כי באו איזה אנשים לבית המת טרם באו הרב והממונה אשר אחרו את המועד, הרעישו עליהם שמים וארץ. ואחרי אשר רבים המה הזקנים אשר מקרוב באו ומתו. ומהם נמצאו אשר השאירו אחריהם רכבות כסף וכל הכסף נשאר בידי הרב והממונה. ומי יודע אם לא יקחו כסף חלוקה גם בעד הזקנים שכבר מתו. על כן עלינו להשתדל כי כל הכסף הזה ישאר בידי אנשים ישרים ואז ישאר להם איזה אלפי שקלים בכל שנה אשר נוכל להוציאם לטובת הענינים אשר זכרתי. כן נחזין להשמיע בכל כתבי עתים לישראל לכל ישלחו אנשים פרטים כסף ליד הרבנים או הממונים, יען מן הכסף הזה הנודע בשם "חלוקה קטנה" ביחוד שמן כאד חלק הקדושים, אחרי אשר אין איש יודע כמי וכמה קבלו. ומיני דבר הגידו לי כי רכבות אלפי כסף ישטוף לכיכס מדי שנה בשנה. ורעתם תגדל כל כך, עד כי לא יבושו עוד לעשות במחשך מעשיהם, וכל נבלה וכל תועבה יעשו לעין השמש ואין כל פחד נגד עיניהם. ואות אחד מאלף הנני להשמיע בזה באזני הקוראים למען יוכחו כי אלף פעמים יותר מהצדקה הבאה על הרבנים והממונים עשו ועושים. ה' חיים יעקב חרש עצי זית שלח איזה כלים יפים להבאראן ווילהעלם פאן ראטהשילד בפראנק-פורט. והבאראן שלח לו ארבעים פראנק מחירם על שם הרב סלאנט. עברו איזה חרשים והרב לא הגיד לו כי קבל את הכסף בעדו. אכן כאשר נודע לו להאיש ממקום אחר, גם אז לא השיב לו את כספו, באמרו כי יש לו ענינים יותר נכבדים להוציא עליהם את הכסף. וכן השמיע במכתבו לראטהשילד

(לפי דבריו). וכל תחנוני האיש העני לא הועילו לו. אנכי לא האמנתי להשמועה ושאלתי את פי הרב עצמו. והוא לא כחד מיני כי אמנם כן עשה בלי כל סבה אחרת, רק יען כי כן חפץ לעשות, ומעשים כאלה אמנם כבר חדלו להיות מקרים ויהיו לילדי יום.

הנה כי כן אם נסיר את כל הכמשולים האלה, תמצא ירנו לעשות ישועות בארץ אף אם לא נוציא אף קשיטה אחת יותר זולתי מכסף החלוקה, ובזה נרים מצבם החמרי והמוסרי בפרט. אכן ברור הדבר, כי אם ידע ישראל כי כספו לא יאבד בתהו והרובל אשר ירים הנדיב נדבה למשען אחיו באה"ק יבוא שלם למקומו ולא יגרע ממנו תשעים חלקים ממשוש אצבעות הרבה. אז ירבו המנדבים בעם, ואולי תמצא יד הקאמיטע, לעשות ישועות עוד גדולות כאלה לטובת כל עם ישראל בכלל, לייסד קולוניות גדולות מעבר הירדן אשר שם אדמת המקום פוריה מאד, אשר אין בכל ארצות אירופא משלה. כי אמנם כבר באה העת כי יבינו גדולי ישראל ועשיריו כי כל חכמתנו והשכלתנו לא תועילנה ביום עברה. ביום קום עלינו זדים עריצים לחשמידנו מתחת שמי ד'. ומה לנו מופת גדול משלות ישראל באשכנז — ביחס ארצות אחרות — ואשר בני ישראל ברוסיא התברכו בהם, ובכל עת מצוא הציגו אותם למופת, ואשר לפי דעתם רק השכלתם וחכמתם עשתה להם זאת.*) ואחרי כל אלה מה אנחנו רואים כעת? ובארץ אונגרון אשר בה

(* ידאב לב כל איש יודע משפט לשמוע שם אחינו ברוסיא מנאץ יום יום בפי הנערים סופרי כתבי עת לישראל אשר ישחרונו מוסר ללמד אל דרך אחינו באשכנז. והסופרים עצמם ישכחו כי שוכנים המה באשמנים ולא ראו עוד אור התכל ומה גם כי לא ראו יהודי מאשכנז מעולם. הפשו נא וראו, כמה בעלי מלאכת יד מהם תמצאו באשכנז, אחד בעיר או שנים. עובדי אדמה בפועל כפים אין אף אחד. בניהם לא ילמדו בבתי ספר יותר מבני רוסיא בשום אופן. יען רבם ילמדו רק שלש או ארבע שנה בבית ספר למתחילים, ואח"כ יתנום לבתי מסחר. בעוד אשר מבני ישראל ברוסיא נמצא כשלש מאות בעלי מלאכה כששים אלף עובדי אדמה בזעת אפם. (בנפות חרסאן ויעקאטערינאסלאוו לבד נמצאים יותר מארבעים וחמשה אלף. מלבד אלה אשר בנפות קאוונא, ווילנא, הוראדנא, מינסק, בעסאראביען ופולין). מספר התלמידים בבתי ספר הגבוהים גדול שלש פעמים מבאשכנז. ובעוד אשר בן אשכנז לא יבוא לעולם לשמוע לקח באוניווערזיטאט ברוסיא, הנה צעירי יהודי רוסיא מלאים בכל בתי חכמה הגבוהים בבערלין, קאניגסבערג, גאטינגען, היידעלסבערג, פראנקפורט, ברעס-ליא, לייפציג וכו'. מלבד רבים הלומדים בשווייץ, צרפת, איטליא, עסטרייך ובריטניא כאשר ראו עיני סופרים חכמים אשר יצאו מבית מדרש הרבנים בברעסלון מעטים מאד. וכמספר הזה נמצא גם ברוסיא מבתי מדרש הרבנים בוויילנא וויטאמיר, ובכמות חכמת חכמיהם לא יחורו פנינו נדם. ודי הוא אם נראה

השיגו היהודים כל זכויות המדינה, האם בטוחים המה משואת פתאום? ומה נדבר עוד מארצות הפראים, כתוגרמה האיירופית, פרס, מאראקא, טונים, טריפאלים, תימן, סינים וערב אשר רבבות אלפים מאחינו נתונים כצאן לטבח. האם לא באה עוד העת כי נדאג לעצמנו להשיג כבוד ארץ אשר בה נוכל למצוא מחסה מחמת עריצים כי תבואנו חלילה. והמקום האחר הזה הוא בלי ספק אדמת אבותינו אשר נוכל להשיגה מעט מעט אם נחל לייסד בה קולוניות. ואם נאחר את המועד בימים האלה כי אז אין כל ספק כי תאבד ממנו לנצח אחרי אשר יום יום ירבו עמים שונים להתישב בה לעבוד את אדמתה. כל המקומות הקרושים והיקרים לנו במלוא הארץ הזאת, או רובם, כבר נפלו בידי העמים וכל מחיר לא יקר בעיניהם, ומה עשינו אנחנו לטובת לאומתנו במשך שבעים שנה למיום החלו יהודי איירופא להשתקע בה? אך תהו כל מעשינו! הן אמת כי זהב לרוב הוצאנו עליה אלף פעמים יותר מכל אשר הוציאו כל עמי התבל במשך השנים האלה. אבל האם נוכל להראות איזה חפץ אשר מחירו שתי קשיטות אשר נפל בחלקנו מחיר ההון הרב אשר הוצאנו? מלבד אשר הגדלנו מספר העניים בתוכה כארבעים אלף נפש אשר עלינו לנהלם בלחם ולא נוכל להמישם מעל צוארנו רגע פעם אחת, כי איך שיהיה הלא אחינו בשרנו המה וחלילה לנו להתעלם מהם לתתם למוג ברעב לעיננו. וגם לעניים האלה לא גמלנו טובה רבה, כי בכל אהבתם לחונן את עפרה גדול מספר העוזבים את הארץ הזאת ממספר הבאים אליה בשנים האחרונות, מהם אשר נלאו נשוא הרפות רעב כל היום. ועוד יותר מהם אשר לא יכלו לראות כל השערוריות והתועבות אשר תעשינה לרגעים מידי ראשיהם ומנהליהם. עד כי היה המשא אשר נשא הרב הגביר ר' שמריה לוריא ז"ל ממאהליו על ציון וירושלים למושל בפי ההמון לאמר; מי האיש החפץ חיים לראות טוב בעוה"ז ילך לגור בפאריו. החפץ לקנות לו חיי עולם הבא ישקוט על שמריו בליטא. והרוצה לאבד חיי שני העולמות בפעם אחת ילך לשבת בירושלים. ומי איש ישר ותמים דרך נדיב לב ואוהב עמו

כאצבע על מאנדעלשטאם. ציון, דר' ו"מ ראבינאוויץ. פינעטא. צ"ה ראבינאוויץ.
מאנדעלשטאם הרופא בקיעוו. בערענשטיין באדעססא. ה"ר הערשפעלד בווארשא.
גם סופרים בשפת המדינה רבים אתנו כיום, מלבד חכמים חרשי חושב כאנטי-
קאלסקי ועוד רבים חכמים שונים. ופעם אחת שאלני פראפעססאר אחד בברלין,
מה היא הסבה כי יהודי רוס אע"פ שהוא עני שכעניים ואין לו כל תקוה במה
להחיות נפשו ונפש ביתו אף אם יגמר חק למודו באוניווערזיטאט, ובכל זאת
יחפצו כלם להיות רופאים ויוריסטים, ונכונים המה למות ברעב רק כי יקרא
עליהם שם תלמיד האוניווערזיטאט, בעוד אשר אצלנו באישינו ילמדו בבית
חכמה הגבוהים רק בני העשירים. ובספרי „מסע באירופא“ הנכון לרפוס הנני
מדבר אודות הענין הזה בכלל בארוכה.

אשר ישב זמן כביר בירושלים כאיש הכבד הזה ר' שמריהו לוריא
ז"ל?

הנה כי כן עתה, אשר הרעיון מישוב ארץ ישראל כבר מצא מסלות
בלב רבים מגדולי אחינו בכריטניא, וגם שרים נוצרים נכונים לעזור לנו בדבר
הזה, מדוע נעמוד אנחנו מנגד? יאמרו צוררי ישראל מה שיאמרו יען דברי
ימינו כבר הוכיחו לנו כי כל מעשינו וכל החדשות אשר עשינו למען למצוא
חן בעיניהם לא הועילו ולא יועילו לנו. יצחקו עלינו צעירנו אשר עזבונו
כחפץ לבם, ואנחנו נתאמץ לעשות את הטוב לנו ולא נחוש מה יאמרו ומה
ידברו עלינו. כי אמנם חרפה היא לעם חכם ונכון כישראל להתהדר ולהתיפות
לעיני העמים כאשר נצורת לב לעיני עוגביה. העת הזאת מוכשרת היא
להחל לעשות דבר מה בפועל לטובת עצמנו ולא לפור כספנו על הבלי
נשים סרות טעם לשים בפק עינינו. יחדלו נא נאורנו מבנות בתי תפלה
רמים ונשאים כהיכלי העמים. למה להם רוב שירי חזניהם אשר יפזרו עליהן
הון עתק. הלא אם כה או כה אין איש מתפלל בבתי תפלה החדשים.
ולב לתי התפלל הלא יוכל כל איש בביתו חנם אין כסף. ואם אחינו
באשכנז היו ראשונים אשר עשו זאת בלא דעת, הנה ינחמו בעת על אולתם,
אחרי אשר כאלה וכאלה לא יועילו להם להסתר מזון עריצים, ומדוע לא
נקח מוסר מהם בדבר הזה? וכל ההון הרב אשר נוציא על עצים ואבנים
אשר צוררינו יסקלנו בהם, טוב טוב יהיה אם נוציאם לדבר טוב באמת
לישוב א"י כי מי יודע מה ילד יום? ידע נא דור אחרון כי במאה התשע
עשרה אשר מצאנו מנוחה כמעט קט באיזה ארצות, ידענו להשתמש בעת
המוכשרת הזאת לעשות טוב לישראל לימים יבואו. כי אם נאחר את המועד
בעת, מי יודע מתי תקום לנו עת כזאת פעמים? ומדוע יצדקו צוררינו
להראות עלינו כי רק עם רודף בצע ואוהב מסחר בתרמית העם הזה אשר
לא יאבה לדעת מה כבוד ומה לאום? צאו נא וראו גוים פראים כהרומענים,
זערבים, בולגארים, באסנים ויושבי הרי השך אשר לא רע היה גורלם מגורל
ישראל בשום אופן וענין. ובכל זאת הקריבו את נפשם ומאודם על מזבח
חפשית הלאום. ואנחנו עם חכם ונבון, עם גדול במספר יותר משנים עשרה
מיליאן נפש אדם, עם אשר עשיריו הגדולים יוכלו להביא או למנוע מלחמה
בארץ אם יאבו או ימאנו להלות כסף למלכי ארץ. עם אשר עם כל שאתו
חרפה בגוים עלה לגדולה לשבת עם רוזנים בבתי מחוקקים, עם אשר מימנו
יצא ביקאנספער הרדפלאמאט היותר גדול בתבל. ועוד רבים היושבים על
כסא מיניסטארים בממלכות גדולות ונכבדות. עם אשר מספר חכמיו אשר
עשו להם שם בתבל גדול מכספר חכמי עם אחר ביחס למספר העם שלו.
ועם כזה, אשר עליו להביא קרבן רק חלק קטן מכספו בעד אשרו, לא
יאבה לדעת כבודו וטובת אחיו הנדחים בכל קצוי תבל וסובלים תלאות
נוראות מידי מעניהם? וער כה שפל ערך אדמת אבותינו בעיני עשירינו עד

כי אין איש מהם נסה אף לבוא לעשות בה מסחר וקנין — מלבד שלשה יהודים עשירים מתוגרמה אשר התישבו בירושלים וחברון. — אף כי תקוה טובה נשקפה לעושי מקנה וקנין בארץ הזאת יותר מבארץ אחרת. סחר חטים, יין, יין דגן, יערות דבש, צמר גפן, שמן זית ושמן שומשמין ועוד מינים רבים מיבול הארץ הזאת יוכלו לתת פרי גדול לסוחריהם. ארץ אבותינו מסוגלת היא לכונן בה פאבריקען להכין הצוקער היותר טוב בתבל מערות הרבש, כאלה הנמצאים במצרים. יערות הרבש נמכרים חנם כמעט, והערביים עובדים עבודת פרך במחיר חמשה או ששה פראנק לשבוע, פאבריקען לעשות שמן שומשמין אין בכל הארץ, והשומשמין יובל לצרפת ושמה יעשיר את סוחריו עשר רב. הצמר גפן באה"ק טוב הוא מהאמערקאני לרגלי חם האויר הגדול. הענבים טובים ומתוקים כענבי קרים, והיין המעט אשר יעשו היהודים לצרכי נפשם סר טעם הוא מחסר ידיעה לעשותו כראוי. אשר על כן לא ימכר גם במצרים, הארץ היותר קרובה אליה אשר אין בה עץ גפן. והאות על זאת הוא, כי היין אשר יעשו האשכנזים המעטים טוב הוא כיון הרהיין ועוד טוב ממנו. וגם שמן זית הנמצא לרוב מאד בכל הארץ הזאת יתקלקל וישחת מהרה מאי ידיעה להכינו כראוי. וכן הוא בכל תבואת הארץ. ואחרי כל אלה יביטו עשירנו על הארץ הזאת כעל ארץ אשר לא תצלה רק לגדל בטלנים. ואמנם לוא היו עשירים בין הבטלנים האלה כי עתה עשוה גם המה לארץ חמדה. אמת הוא כי לא כל הארץ טובה היא, אך בעד איזה מאות אלף איש מבני ישראל טובה היא מאד גם בלעדי חלקת הארץ אשר עליה ישתרעו רכסי הרי יהודה, ומה גם ארמת ארץ הגלעד מעבר הירדן הברוכה והפוריה מאז, עד כי מביני דבר העידו לפני כי כל שדה יתן יבולו מכאה וששים עד שתי מאות פעמים מן הזרע, דבר אשר לא יאומן כי יספר, יען לא נשמע בזאת בכל התבל כלה ובכל זאת אמת נכון הדבר, כאשר נודע לי אחרי כן גם כמקורים יותר נאמנים. אשר על כן חוב קדוש על סופרי ישראל היודעים מחסורי עמם להשמיע במרום קולם לעורר את עשירנו לדבר הגדול הזה. ואך הבל יהמיון איזה סופרים נערים כי הספרות אין בכחה לפעול על רוח העם. כי אמנם כל יודע משפט יעיד כי רבות עשתה הספרות כבר ועוד רבות תמצא לאל ידה לעשות ובטרם אשר נתאמן להלחם את צוררינו מבחוץ להפוך את לבם לבלתי שנוא אותנו, דבר המוטל עוד בספק גדול אם תמצא ידינו לעשות חיל, עלינו להשתדל להפוך לב שונאינו מבפנים לעשות את היהודים אשר רק בשם ישראל יקנו ליהודים גמורים. כי אמנם רבים המה אויבינו בבית מצוררינו בחוץ. ואלה יכאיבו בשרנו עד לבלי הרפא יותר ממנדינו בין העמים. ואלה המה תשעים מכאה ממשכילינו ונאורינו אשר תחת כסוה השכלה מזויפה ישימו לאל כל תקות ישראל ויעורו הלאמי רק למען תמצא ידם למלא תאות נפשם ביד רמה, ואחרי אשר רבים מסופרנו כבר חדלו מהטיף להשכלה והחליפו את המאדע לעסוק בשאלות

היהודים או בשאלת החיים, הלא לא נגרע ערך שאלת ישוב א"י אשר גם היא שאלת היהודים ושאלת החיים, ועוד יתרה לה על כל שאלות אחרות אחרי אשר שאלת כל הלאום היא, לא שאלת היהודים בארץ ידועה. . . .
עתה טרם אכלה את דברי אודות מחסורי עמנו בארץ הקדושה, עלי להעיר את הקורא כי כל אשר השמעתי מהשערוריות הנעשות בארץ יהודה, לא על הכלל דברתי כי אם על הפרט. ואמנם רוב המון העם המה אנשים ישרים היודעים ומרגישים כי לא למלא תאות נפשם באו לשבת בארץ הזאת. ורק אמונתם החזקה באלהי ישראל ותורתו ואהבתם הגדולה לתנות על משואות ארץ אבותינו עוררו את רוחם לעזוב את ארץ מולדתם לחיות במצור ובמצוק ולסבול תלאות נוראות, לגור באהלי קדר אשר גם רפתי בקר באירופא כהיכלי מלך נגדם, וכל עושי רשעה בארץ המה רק ראשיהם ומנהליהם, אשר אם נסיר את על סבלם מעל צואר העם אז לא ישאר לנו על מי ועל מה להתאונן, ובכל לב ונפש עלינו לדאג בעדם להטיב מצבם החמרי והמוסרי; וכדבר בעתו מצאתי לנכון להעתיק בזה את המאמר אשר נתן על ידי ה' חיים יעקב בירושלים בעל הספר "מצב המלאכה בירושלים" אשר הבטחתיו להדפיסו, וז"ל:

זעקת אומללים*

כשנתים ימים עברו מהעת אשר הוצאתי לאור את מחברתי הקטנה "מצב המלאכה בירושלים ותקונו" ובהפצותי אור על דרכי ומעללי מאשרי עמנו ותהלכותם את הצאן האובדות הרועות על ידם אשר מגזם (?) יתחממו ומחלב חלבם ישתו לרויה. רבות עמלתי וכסף כאפר פזרתי למען השג מטרתי לחלק המחברת הזאת בין נדיבי עמנו באירופא למען יוכחו לדעת בשלמי הרעה הגדולה הזאת עלנו, (?) ויד מי המיטה אסון איום וגורא בזה על ראשנו אשר מנסבתו היינו כצאן לטבח יובל — מהעת ההיא שקמתי במכוני — אף כי לא הונח לי מעצבי ומרגזי — כי כבר למדתי דעת לחבליג על יגוני העז ולהביט בקר דוח על גלי התלאות אשר מצאתנו מאז עד היום, ורק השתשעתי (?) בהתקוה הנעימה כי עוד מעט ותגלה ערות האנשים האלה המפריעים כל דבר טוב בקהל רב ונדיבי עמנו יוכחו לדעת האמת והצדק עם מי ע"י המחברת הקטנה הזאת. עוד נסבה אחת הגדולה והרחיבה שמחת לבבי** ולהשתעשע בהתקוה כי מצבי ומצב בני גילי יורם

(* הקורא יסלח לי בלי ספק על אשר העתקתי את המאמר הזה עם כל השבושים כאשר יצאו מעט הכותב ה' חיים פרעם מ"ל מ"ע שערי ציון, כאשר סלחתי לו גם אני אף כי לעיני כתב את המאמר הזה. ולא העירותי את אזנו מפחדו מרעדאקטאר עברי בכלל ומפני הרעדאקטאר הנורא הזה בפרט.
(**) בלי ספק אבה להשמיע כי המקרה הגדול שמחת לבו, והגיון ישר בזה ימצא הקורא במליצותיו בכל הנע.